

Radosław Pawlik\*

## Archidiakoni pyrzyccy (XV–XVI w.). Uzupełnienia do zestawień

W przeszłości nad zestawieniami archidiakonów diecezji kamieńskiej w okresie od średniowiecza do reformacji pracowało kilku pomorskich badaczy. Wymienić tu należy przede wszystkim szczecińskiego archiwistę Roberta Klempina, który opracował listy archidiakonów diecezji kamieńskiej. Po nim duży wkład w opracowanie zestawień tej grupy urzędników włożyli przede wszystkim Johannes Allendorff<sup>1</sup>, Hellmuth Heyden<sup>2</sup> i Martin Wehrmann<sup>3</sup>. W ostatnich latach zdecydowanie największe zasługi na tym polu ma Edward Rymar, który ogłosił drukiem zestawienia archidiakonów diecezji kamieńskiej sprawujących jurysdykcję kościelną na obszarze Nowej Marchii<sup>4</sup> oraz archidiakonów pyrzyckich<sup>5</sup>. Uzupełniły one ustalenia przywołanych wyżej badaczy średniowiecznego Kościoła pomorskiego o nowe nazwiska, uściśliły i skorygowały w wielu punktach zebrane przez nich wiadomości. Największą wartością licznych prac Edwarda Rymara poświęconych elitom duchownym diecezji kamieńskiej jest to, iż nie ograniczają się one do ułożenia list osób, ale mają formę biogramów. Będą one mogły posłużyć w przyszłości do opracowania słowników biograficznych duchowieństwa kamieńskiego na wzór tych, które są od lat wydawane w sąsiednich regionach, np. Wielkopolsce i na Pomorzu Nadwiślańskim.

---

\* Dr Radosław Pawlik – kustosz w Archiwum Państwowym w Szczecinie. Zainteresowania badawcze: dzieje Kościoła na Pomorzu na przełomie średniowiecza i nowożytności.

<sup>1</sup> J. Allendorff, *Die Archidiakonate des Bistums Cammin. Ein Beitrag zur Kirchengeschichte*, Berlin 1927.

<sup>2</sup> H. Heyden, *Von den bischöflichen Beamten in Pommern*, „Blätter für Kirchengeschichte Pommerns”, H. 19: 1939, s. 24–38; H. 20–21, s. 84; H. 22–23: 1940, s. 83–85.

<sup>3</sup> M. Wehrmann, *Die Camminer Archidiakonate in der Neumark*, „Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark” 8: 1899, s. 1–10.

<sup>4</sup> E. Rymar, *Jurysdykcja kościelna na ziemiach pogranicza pomorsko-wielkopolskiego. Archidiaconaty nowomarchijskie (XIV–XV w.)*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 18: 2011, s. 45–68.

<sup>5</sup> E. Rymar, *Pyrzyce i okolice poprzez wieki*, Pyrzyce 2009, s. 106–108.

W poniższym tekście prezentujemy ustalenia dotyczące elementów biografii archidiakonów pyrzyckich z przełomu XV i XVI wieku. Nowe wiadomości dotyczące tej grupy urzędników biskupich przyniosła kwerenda źródłowa w przechowywanych w Archiwum Państwowym w Szczecinie archiwaliach kapituły katedralnej w Kamieniu Pomorskim. Uzupełniają one przegląd archidiakonów pyrzyckich sporządzony przez Edwarda Rymara nie tylko o nowe wiadomości dotyczące ich karier, ale także o nierozpoznanych dotąd duchownych. W niniejszym przyczynku zachowany zostanie układ i kolejność przywołanego zestawienia, nowe osoby wyróżniając poprzednimi numerami z dodaniem liter (np. 26b, 26c).

24. ALBERT GUDENTOW – kleryk (1470) i prezbiter diecezji kamieńskiej (1483). W materiałach źródłowych kamery apostołskiej występuje jako *Albertus de Guderow*<sup>6</sup>. W aktach kapituły katedralnej w Kamieniu odnotowujących uroczystości komemoracyjne występuje jako *Albert Gudmann*<sup>7</sup>, bądź jako *Alberti van Gudentow*<sup>8</sup>. 7 lutego 1470 r. otrzymał prowizję papieską na beneficjum w kościele NMP w Greifswaldzie, które wawkowało po śmierci kapłana diecezji kamieńskiej Johannes Rossowa<sup>9</sup>. 3 lutego 1481 r. *Albert de Gudentow, Archidiaconus zu Pyritz* pojawia się wśród czołowych duchownych diecezji kamieńskiej przeciwstawiających się zarządzaniu diecezją przez Marinusa de Fregano<sup>10</sup>. Po raz kolejny został poświęcony na tym urzędzie 1 sierpnia 1483 r.<sup>11</sup>. Urząd piastował dowodnie jeszcze 30 października 1487 r.<sup>12</sup>. Nie jest wiadomo kiedy go

<sup>6</sup> *Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien vom Beginn des Schismas bis zur Reformation*, Bd. 9: *Paulus II. (1464–1471)*, bearb. v. H. Höing, H. Leerhoff, M. Reimann, Tübingen 2000, s. 14, nr 81.

<sup>7</sup> APSz, Spuścizna Martina Wehrmanna (dalej cyt. SMW), sygn. 62.

<sup>8</sup> APSz, Rękopisy i Spuścizny (dalej cyt. RiS), sygn. 767, s. 2.

<sup>9</sup> *Repertorium Germanicum*, Bd. 9, s. 14, nr 81.

<sup>10</sup> Th. Pyl, *Die Handschriften und Urkunden in der Bibliothek der Nicolai-Kirche zu Greifswald*, „Baltische Studien“ 21: 1866, s. 53–54.

<sup>11</sup> *Repertorium Poenitentiarie Germanicum. Verzeichnis der in den Supplikenregistern der Pönitentiarie vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches*, Bd. 6: *Sixtus IV. (1471–1484)*, Tübingen 2005, nr 3362.

<sup>12</sup> APSz, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1126–1127: *Regesten zu den Urkunden der Bistums Kammin* (dalej cyt. RUBK), nr 845. Według Hellmutha Heydena archidiakonem był w 1487 r., natomiast Edward Rymar podał, że urząd ten pełnił 30 października 1487 r. (H. Heyden, *Von den bischöflichen*, „Blätter für Kirchengeschichte Pommerns“, H. 19: 1939, s. 28; E. Rymar, *Pyrzyce*., s. 108).

zwolnił. Jest prawdopodobne, że urząd zachował do śmierci. Poświęcone mu uroczystości wspomnieniowe miały miejsce w katedrze kamieńskiej 11 listopada 1503, 2 i 9 września 1505 i 8 listopada 1509 r.<sup>13</sup>

26. ERASMUS VON PUTTKAMER – syn Klauza Puttkamera z Cetynia (Zettin) i Poborowa (Poberow) i Elisabeth von Natzmer z Rzyszczewa (Ristow). Młodszy brat kantora kapituły kamieńskiej Georga von Puttkamera (1483–1509), kanonika kamieńskiego Johannes von Puttkamera (1503–1509), Lorenza von Puttkamera z Cetynia, Tetzlaffa von Puttkamera, Matthiasa von Puttkamera z Cetynia, starszy brat landwójta sławieńsko-słupskiego Markusa von Puttkamera (1526)<sup>14</sup>. Jako jeden z młodszych synów został przez ojca przeznaczony do stanu duchownego i odebrał staranne wykształcenie. Studiował w Greifswaldzie, gdzie został immatrykulowany 21 kwietnia 1493 r. Studia kontynuował w Italii. W 1498 r. został studentem prawa w papieskiej Bolonii. Jako magister został poświęcony w nocy znajdującej się w metryce kapituły kamieńskiej, którą sporządzono 23 listopada 1509 r.<sup>15</sup> Archidiakonem pyrzyckim był już w trakcie pobytu w Italii, co potwierdza wpis do albumu nacji niemieckiej w Bolonii (1498). Jako kanonik kamieński i archidiakon pyrzycki uczestniczył w następujących posiedzeniach kapituły kamieńskiej 5 września i 23 października 1506, 13 października 1509, 6 czerwca i 23 listopada 1510 r.<sup>16</sup> Urząd archidiakona pyrzyckiego zachował do drugiej połowy 1513 r., co zostało potwierdzone 8 listopada w aktach kamery apostolskiej<sup>17</sup>. Tego dnia archidiakoniat pyrzycki został nadany przez papieża Leona X (1513–1521) rzymskiemu kurialiście i domownikowi papieskiemu Johannesowi (*Johanni*) Gazoldo. W dokumencie prowizyjnym zaznaczono, że Puttkamer

<sup>13</sup> APSz, SMW, sygn. 60.

<sup>14</sup> E. Puttkamer, *Geschichte des Geschlechts v. Puttkamer* (= Deutsches Familienarchiv, Bd. 83-85), 2 Aufl., Neustadt a. d. Aisch 1984, s. 391–394.

<sup>15</sup> *Aeltere Universitäts-Matrikeln*, II: *Universität Greifswald*, v. hrsg. E. Friedlander, Bd. 1 (dalej cyt. Matr. Greifswald), Leipzig 1893 (Publications aus den k. Preussischen Staatsarchiven 62), s. 123, nr 5; APSz, Kapituła Katedralna w Kamieniu Pomorskim (dalej cyt. KKK), sygn. 515, s. 112; M. Wehrmann, *Pommern auf der Universität Bologna*, „Monatsblätter“ 4: 1890, s. 57.

<sup>16</sup> APSz, KKK, sygn. 515, s. 17, 112 i 135.

<sup>17</sup> *Leonis X. Pontificis Maximi Regesta*, hrsg. v. J. Hergenröther, Freiburg i. Br. 1884 (dalej cyt. *Regesta Leonis X*), nr 6362. Hellmuth Heyden podaje, że piastował urząd archidiakona w latach 1498–1510, natomiast według Edwarda Rymara urząd ten posiadał w latach 1508–1510 (H. Heyden, *Von den bischöflichen...*, s. 28; E. Rymar, *Pyrzyce...*, s. 108).

kamer zrezygnował z urzędu. Erasmus zmarł najpewniej w drugiej połowie 1513 r., bądź najpóźniej na przełomie 1513 i 1514 r., gdyż w prowizji papieskiej z 21 stycznia 1514 r. na archidiakonata pyrzycki udzielonej Valentinowi von Stojentiniowi, zaznaczono, że urząd wakował po jego śmierci<sup>18</sup>.

26A. JOHANNI GAZOLDO (GAZOLDO) – doktor dekretów, domownik papieski (*familiaris*). 8 listopada 1513 r. otrzymał prowizję papieską na urząd archidiakona pyrzyckiego, wakujący po rezygnacji Erasmusa von Puttkamera. Prowizja nie została jednak zrealizowana, gdyż nie doszło do faktycznego objęcia urzędu i prebendy kanonickiej w Kamieniu<sup>19</sup>.

26B. VALENTIN VON STOJENTIN – urodził się około 1485 r. Był synem Tesslava (Teslausa, Tetzlaffa) von Stojentina ze Skórowa (Schurow) i Darżewa (Darsow). Około 1517 r. zawarł związek małżeński z Dorotą Glinken, wywodzącą się z patrycjuszowskiego rodu ze Stralsundu<sup>20</sup>. W semestrze letnim 1505 r. został immatrykulowany w Lipsku<sup>21</sup>. W 1507 r. został immatrykulowany we Frankfurcie nad Odrą. Był tam studentem prawa. Studia kontynuował w Ingolstadt, gdzie został wpisany do albumu uniwersyteckiego 16 października 1512 r. W 1513 r. został studentem prawa w Bolonii, gdzie w roku następnym został obrany przez członków tamtejszej nacji niemieckiej prokuratorem. W tym samym ośrodku uniwersyteckim uzyskał stopień doktora dekretów<sup>22</sup>. Był klerykiem diecezji kamieńskiej (15 maja 1514 r.)<sup>23</sup>. Dodać należy, że jeszcze przed rozpoczęciem studiów w Ingolstadt przebywał w służbie księcia Bogusława X.

<sup>18</sup> Regesta Leonis X..., nr 6362.

<sup>19</sup> Tamże, nr 5325.

<sup>20</sup> *Beiträge zur Geschichte des uradeligen Geschlechts von Stojentin pommerschen Ursprungs*, Bd. 1: *Urkunden und urkundliche Nachrichten*, hrsg. v. M. Stojentin, Braunschweig 1895 (dalej cyt. Urk. Stojentin), s. 93, nr 109 i Tafel II.; M. Stojentin, *Stojentin, Valentin von*, Allgemeine Deutsche Biographie, Bd. 54 (1908), s. 546–548.

<sup>21</sup> *Die Matrikel der Universität Leipzig*, Bd. 1: *Die Immatrikulationen von 1409–1559*, hrsg. v. G. Erler, w: *Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae II 16–18*, Leipzig 1895, s. 466.

<sup>22</sup> *Aeltere Universitäts-Matrikeln*, I: *Universität Frankfurt a. O.*, hrsg. v. E. Friedlander, Bd. 1, Leipzig 1887 (Publications aus den k. Preussischen Staatsarchiven 32), s. 18; *Die Matrikel der Ludwig-Maximilians-Universität Ingolstadt-Landshut-München*, Tl. 1: *Ingolstadt*, Bd. 1: 1472–1600, hrsg. v. G. Frhr. v. Pöllnitz, München 1937, s. 355; *Acta Nationis Germanicae universitatis Bononiensis*, hrsg. v. E. Friedländer u. K. Malagola, Berolini 1887, s. 276, nr 9; M. Wehrmann, *Pommern...*, s. 58.

<sup>23</sup> Urk. Stojentin, s. 73, nr 84.

Początkowo sprawował niższe funkcje w kancelarii książęcej<sup>24</sup>. Dzięki poparciu księcia uzyskał liczne niższe beneficja kościelne, które traktował jedynie jako dodatkowe źródła dochodów<sup>25</sup>. Archidiaconat pyrzycki uzyskał najprawdopodobniej dzięki osobistym zabiegom w Kurii Rzymskiej. Prowizję papieską na ten urząd otrzymał 21 stycznia 1514 r.<sup>26</sup>. Jego dochodami nie cieszył się jednak zbyt długo, gdyż już 10 grudnia 1514 r. na urządzie archidiacona pyrzyckiego został dowodnie poświadczony Peter Pritze ze Słupska, który w tym samym czasie przebywał w Stolicy Apostolskiej<sup>27</sup>. Może to znaczyć, że dokonał cesji urzędu na rzecz słupszczanina. W następnych latach jego pozycja w otoczeniu księcia Bogusława X znacznie wzrosła, o czym świadczy to, iż został landwójtem bytowskim<sup>28</sup>. Następnie był książęcym zarządcą domeny w Loitz<sup>29</sup>. Zmarł w 1529 r. w Rzymie, do którego został posłany jako prokurator książęcy<sup>30</sup>.

27. PETER PRITZE – pochodził ze słupskiego rodu patrycjuszowskiego. Był synem słupskiego skarbnika miejskiego Frölicha Pritze i Margarethy Lichtevoth, córki darłowskiego burmistrza Getzmana Lichtevotha<sup>31</sup>.

<sup>24</sup> Jako sekretarz książęcy został po raz pierwszy wzmiankowany źródłowo w testacji dokumentu wystawionego w kancelarii książęcej 3 IX 1509 r. Z tą funkcją został poświadczony jeszcze: 15 maja 1514, 20 września 1515, 12 kwietnia 1518 i 2 czerwca 1519 r. (zob. *Geschichte des Geschlechts von Kleist*, Tl. 1: *Urkundenbuch*, hrsg. v. G. Kratz, Berlin 1862, s. 193, nr 361; Urk. Stojentin, s. 73, nr 84; s. 75, nr 85; s. 79, nr 90 i s. 81, nr 93).

<sup>25</sup> Wikarię w kaplicy NMP poza murami miasta Garz, która wakowała po śmierci mgra Henninga Steinwehra, objął z prezenji księcia Bogusława X 15 maja 1514 r. Z beneficjum ustąpił 2 czerwca 1519 r. na rzecz sekretarza książęcego Nikolaus Brun (Urk. Stojentin, s. 73, nr 84 i s. 81, nr 93).

<sup>26</sup> W znanym nam regeście dokumentu prowizyjnego zaznaczono, że *Valentino Stogentin archidiaconatum Piritzen. in eccl. Caminen. obitu Erasmi Putkumer vacantem confert.* (Regesta Leonis X..., nr 6362).

<sup>27</sup> APSz, Archiwum Książąt Szczecińskich (dalej cyt. AKS), sygn. I/3894, s. 6.

<sup>28</sup> Urząd landwójta bytowskiego sprawował od 28 sierpnia 1519 do 1522 r. (Urk. Stojentin, s. 82, nr 94; J. Zdrenka, *Pod panowaniem książąt zachodniopomorskich 1455–1460, 1466–1637*, w: *Historia Bytowa*, pod. red. Z. Szultki, Bytów 1998, s. 36).

<sup>29</sup> Jako Hauptmann domeny w Loitz został odnotowany w dokumentach: 25 września 1522, 7 września 1523, 25 stycznia 1524, 18 stycznia 1525, 4 maja 1526 i 6 lipca 1529 r. (zob. Urk. Stojentin, s. 84, nr 97; s. 85, nr 98; s. 86, nr 100; s. 89, nr 105; s. 91, nr 106 i s. 92, nr 108. Według Dirka Schleinerta urząd ten piastował w latach 1523–1527 (D. Schleinert, *Die Gutswirtschaft im Herzogtum Pommern-Wolgast im 16. und frühen 17. Jahrhundert*, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 285).

<sup>30</sup> M. Stojentin, *Stojentin...*, s. 546–548.

<sup>31</sup> Matr. Greifswald, Bd. 1, s. 145; AP w Szczecinie, RiS, sygn. 508, s. 92–94.

Był bratem słupskiego burmistrza Ambrosiusa Pritze (1544), ożenionego z Anną z domu von Klemptzen, córką słupskiego burmistrza Petera von Klemptzena. Dodajmy, że Peter Pritze był blisko spokrewniony z Valentinem Pritze, który również w trakcie swojej kariery posiadał prebendę kanoniczną większą w Kamieniu (1541–1556). Peter Pritze podobnie jak wielu prałatów i kanoników kamieńskich w dobie reformacji, zawarł związek małżeński<sup>32</sup>.

Wykształcenie elementarne odebrał w szkole katedralnej w Kamieniu Pomorskim. 14 lipca 1497 r. został wzmiankowany jako kleryk diecezji kamieńskiej<sup>33</sup>. W 1500 r. został immatrykulowany w Greifswaldzie, gdzie studiował sztuki wyzwolone. Posiadał uprawnienia notariusza publicznego mianowania cesarskiego, które uzyskał podczas pobytu w Rzymie w 1511 r.<sup>34</sup>. W Stolicy Apostolskiej notowany jest dowodnie do końca 1514 r., choć nie jest wykluczone, iż przebywał tam jeszcze w roku następnym. W trakcie pobytu podejmował starania w Rocie Rzymskiej o dochodowe beneficja kościelne w macierzystej diecezji, ale także reprezentował interesy innych duchownych diecezji kamieńskiej. Potwierdzone są dla tego czasu jego kontakty z duchownymi Szczecina, Kołobrzegu i przede wszystkim Kamienia Pomorskiego. Najprawdopodobniej pełnił funkcję prokuratora kapituły kamieńskiej przy Kurii Rzymskiej.

Pobyt w Stolicy Apostolskiej niewątpliwie umożliwił mu znaczną karierę w rodzimej diecezji. Papież Juliusz II (1503–1513) nadał mu 7 lipca 1511 r. ekspektatywę na pierwszą zwolnioną prebendę większą w kapitule katedralnej w Kamieniu Pomorskim, bądź w kapitule kolegiackiej w biskupim Kołobrzegu<sup>35</sup>. W protokole kapituły kamieńskiej z 26 sierpnia

<sup>32</sup> Żoną kanonika Petera Pritze była niejaka Anna Durchen z Jülich (Nadrenia Północna-Westfalia). Miał z nią dwóch synów i dwie córki. Jego synami byli Peter Pritze i Thomas Pritze. Córka Anna Pritze wyszła za burmistrza Szczecina Mattheusa Weinsena. Kolejna z córek Margaretha Pritze została żoną Kaspara Wendelerna, z którym doczekała się czwórki dzieci (APSz, RiS, syn. 508, s. 86–94; G. Kratz, *Die Städte der Provinz Pommern. Abriss ihrer Geschichte, zumeist nach Urkunden*, Berlin 1865, s. 432).

<sup>33</sup> AP w Szczecinie, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1146: Regesten zu den Urkunden des Cisterzienser-Nonnenklosters vor Stettin, nr 141.

<sup>34</sup> Matr. Greifswald, Bd. 1, s. 145; *Protokolle der pommerschen Kirchenvisitationen*, H. 1: 1535–1539, bearb. v. H. Heyden, Köln-Graz 1961 (dalej cyt. Protokolle), s. 180; K. H. Schäfer, *Deutsche Notare in Rom am Ausgang des Mittelalters, Historisches Jahrbuch am Auftrag des Görres-Gesellschaft*, Bd. 33, München 1912, s. 730; tenże: *Deutsche Notare zu Rom im 16. Jahrhundert*, „Familiengeschichtliche Blätter“ 10: 1912, s. 126. Posiadał tytuł magistra, co zostało potwierdzone w 1534 r. (APSz, Sąd Nadworny Księstwa Szczecińskiego, sygn. 1589).

<sup>35</sup> APSz, RUBK, nr 1287.

1512 r. został poświadczony źródłowo z papieską prowizją na pierwszą zwolnioną prebendę większą w kapitule katedralnej<sup>36</sup>. Na urządzie tym został poświadczony już 10 grudnia 1514 r.<sup>37</sup>. Urząd ten cedował na niego najprawdopodobniej Valentin von Stojentin, który w tym samym czasie dowodnie przebywał w Italii. Wydaje się, że kapituła kamińska nie czyniła Peterowi Pritze przeszkód w objęciu archidiaconatu i beneficjum katedralnego. W aktach kapituły kamińskiej Peter Pritze jako kanonik i archidiakon pyrzycki został poświadczony już 15 października 1518 r.<sup>38</sup>. Przebywał wówczas już na obszarze macierzystej diecezji. Urząd i prebendę kanoniczną zachował do śmierci<sup>39</sup>.

W latach 1521–1530 piastował urząd szczecińskiego oficjała generalnego w Szczecinie<sup>40</sup>. Ponadto był kanonikiem prebendalnym i scholastykiem kapituły kolegiackiej przy kościele NMP w Szczecinie<sup>41</sup>. Posia-

<sup>36</sup> APSz, KKK, sygn. 515, s. 248.

<sup>37</sup> APSz, AKS, sygn. I/3894, s. 6.

<sup>38</sup> APSz, SMW, sygn. 60.

<sup>39</sup> W nocy z 1 lipca 1541 r. notariusz kapitulny Johannes Brandt odnotował w metryce kapitulnej, że korporacja katedralna udzieliła tego dnia prowizji na zwolniony po śmierci Petera Pritze urząd archidiacona pyrzyckiego kanonikowi kamińskiemu Ottonowi von Manowowi (KKK, sygn. 231, s. 42–43). Hellmuth Heyden błędnie przyjął, że Peter Pritze piastował urząd archidiacona pyrzyckiego w latach 1518–1547. Edward Rymar również podał, że słupszczanin sprawował ten urząd w latach 1518–1547 (zob. H. Heyden, *Von den bischöflichen*, s. 28; E. Rymar, *Pyrzyce...*, 108). Na wakującą po nim prebendę i kanonikat kapituła początkowo chciała wprowadzić Ewalda von Massowa (17 lipca 1541 r.), jednak jego wybór został zablokowany przez księcia szczecińskiego Barnima IX. Ostatecznie z nominacji książęcej beneficjum katedralne 29 lipca 1541 r. objął Valentin Pritze (zob. APSz, KKK, sygn. 231, s. 44).

<sup>40</sup> H. Heyden, *Von den bischöflichen...*, s. 36.

<sup>41</sup> Kanonikat w kapitule przy kościele NMP w Szczecinie posiadał w latach 1523–1541 (APSz, SMW, sygn. 109; APSz, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1147: Regesten zu den von Marienstift zu Stettin deponierten Urkunden, nr 319; APSz, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1544: Regesten zu den Urkunden des Marienstifts und Ottostifts in Stettin, nr 133 i 135). Na scholasterii w kolegiacie NMP w Szczecinie został poświadczony: 28 kwietnia 1528, 14 września 1535, 23 kwietnia 1537 i 17 lipca 1539 r. (Landesarchiv Greifswald, Rep. 40 II 30, fol. 63; APSz, Sąd Nadworny Księstwa Szczecińskiego, sygn. 3899, s. 3; APSz, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1147: Regesten zu den von Marienstift zu Stettin deponierten Urkunden, nr 302, 315, 318–319).

dał ponadto liczne niższe beneficja w kościołach diecezji kamieńskiej<sup>42</sup>. Od połowy lat 30. XVI stulecia aktywnie uczestniczył w zaprowadzanej reformie stosunków kościelnych w Księstwie Szczecińskim. Mocą postanowień księcia Barnima IX został ustanowiony zarządcą przejętych dóbr kościelnych w ziemi pyrzyckiej. Przydzielenie mu tego zadania zupełnie nie dziwi, gdyż będąc przez szereg lat archidiakonem pyrzyckim musiał mieć znakomite rozeznanie w miejscowych stosunkach kościelnych i majątkowych. W 1539 r. został wyznaczony wraz z Paulem Rode (1489–1563) do przygotowania i przeprowadzenia wizytacji Gartz, Gryfina i Pyrzyce<sup>43</sup>. Wiadomości te pozwalają przypuszczać, że był zwolennikiem protestantyzmu i budowy Kościoła Krajowego w Księstwie Pomorskim.

Archidiakoniat pyrzycki zachował do śmierci. Jako zmarły prebendarz kapituły katedralnej i archidiakon pyrzycki został odnotowany w metryce kapituły kamieńskiej w nocy z 1 lipca 1541 r. Zapisano w niej, iż kolegium katedralne wakujący po śmierci Petera Pritze urząd archidiacona nadało Ottonowi von Manowowi z Koszalina. Natomiast zwolnioną prebendę kanoniczną objął jego bliski krewniak Valentin Pritze, będący wówczas sekretarzem księcia Barnima IX<sup>44</sup>.

27B. OTTO VON MANOW – syn Tesslausa (Tetzlaffa) von Manowa z Koszalina, poświadczony burmistrzem Koszalina w 1493 i 1508 r. Jego bratem był kanonik kamieński Ulrich (*Uldaricus*) von Manow (1508–ok. 1518), a stryjem kanonik kamieński Mattheus von Manow (ok. 1492–1508) oraz koszaliński rajca i skarbnik Andreas von Manow, pan na Krosinku

---

<sup>42</sup> Według rejestru niższych beneficjów katedry w Kamieniu Pomorskim należała do niego wikaria przy ołtarzu św. Anny. Źródła wzmiankują go wikariuszem katedralnym w latach 1508–1514 (zob. *Statuta Capituli et Episcopatus Caminensis* (dalej cyt. *Statuta capituli*), w: *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislaw's X*, hrsg. v. R. Klemppin, Berlin 1859, s. 333; APSz, KKK, sygn. 515, s. 61, 248 i 265; APSz, RUBK, nr 1222, 1267 i 1268). 9 grudnia 1519 r. był prezentowany przez szczecińskie mniszki – Elisabeth Dosse i Sofię Dosse oraz szczecińskiego mieszczanina Mathiasa Otto – na beneficjum w kaplicy św. Jerzego w Stargardzie biskupowi Martinowi Karithowi (APSz, sygn. 1155: Regesty dokumentów miast pomorskich, s. 142, nr 22).

<sup>43</sup> Protokolle, H. 1, s. 129–130.

<sup>44</sup> APSz, KKK, sygn. 231, s. 44.



(Klein Krössin)<sup>45</sup>. Otto Manow 14 października 1495 r. został poświadczony jako prezbiter diecezji kamieńskiej<sup>46</sup>. 8 maja 1495 r. został immatrykulowany w Greifswaldzie, gdzie studiował na wydziale sztuk wyzwolonych. 18 czerwca 1504 r. został wpisany do albumu uniwersyteckiego w Rostocku. Z tytułem magistra sztuk wyzwolonych został poświadczony 10 listopada 1536 r. Posiadał ponadto uprawnienia notariusza publicznego kreacji cesarskiej<sup>47</sup>.

Swoją karierę kościelną rozpoczął w Liwonii. Już 14 października 1495 r. został poświadczony źródłowo jako proboszcz kościoła parafialnego w Amboten. 28 czerwca 1506 r. został potwierdzony źródłowo jako kapelan i sekretarz biskupa kurlandzkiego. W latach 1514–1521 pełnił funkcję sekretarza przy Radzie Miejskiej Rewala<sup>48</sup>. Z prezenty rajców 16 kwietnia 1514 r. wszedł w posiadanie wikarii w kaplicy św. Gertrudy. 29 września 1518 r. objął wikarię przy ołtarzu Świętego Sakramentu w tamtejszym kościele św. Ducha. Urząd notariusza miejskiego pełnił dowodnie jeszcze 14 września 1521 r. Już 28 grudnia 1521 r. został odnotowany jako oficjał biskupa rewalskiego, kantor kapituły katedralnej w Rewalu i właściciel

---

<sup>45</sup> *Die Matrikel der Universität Rostock*, Bd. 1, hrsg. v. A. Hofmeister, Rostock 1889, s. 18, nr 81; APSz, AKS, sygn. III/91; APSz, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1161: Repertorium der Deponierten Urkunden der Stadt Cöslin, nr 157; APSz, AKS, sygn. I/1813, s. 3; APSz, KKK, sygn. 515, s. 64; *Registrum Administrationis Episcopatus Caminensis 1489-1494*, w: *Diplomatische Beiträge*, s. 34, nr 255 i s. 39, nr 305; G. Kratz, G. Kratz, *Die Städte* s. 78; F. Weigle, *Die deutschen Doktorpromotionen in Siena von 1485–1804*, „Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken” 33: 1944, s. 229; R. Pawlik, *Kapituła katedralna w Kamieniu Pomorskim na przełomie epok (1498–1549)* (w druku).

<sup>46</sup> APSz, RUBK, nr 997; *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, Abt. 2. Bd. 1: 1494–1500, hrsg. v. L. Arbusow, Riga 1900 (dalej cyt. Liv. Urk.), s. 201, nr 273a.

<sup>47</sup> Jako notariusz publiczny kreacji cesarskiej został poświadczony w Amboten 14 października 1495 i w Rydze 29 stycznia 1508 r. (Matr. Greifswald, Bd. 1, s. 129, nr 5; Matr. Rostock, Bd. 2, s. 18, nr 81; Liv. Urk. Abt. 2. Bd. 1, s. 201, nr 273a; *Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, Abt. 2, Bd. 3: 1506–1510, hrsg. v. L. Arbusow, Riga 1914, s. 237; AP w Szczecinie, KKK, sygn. 518, s. 307).

<sup>48</sup> *Revaler Regesten*. Bd. III: *Testamente Revaler Buerger und Einwohner aus den Jahre 1369 bis 1851 von Roland Seeberg-Elverfeldt*, Goettingen 1975, s. 136–137, nr 132; L. Arbusow, *Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis ins 16. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1911, 1912 und 1913*, Mittau 1914, s. 1–432, s. 131–132; D. Torsten, *Das Bruderbuch der Revaler Tafelgilde (1364–1549)*, Marburg 2000, s. 10–11, 244; *Regesten aus zwei Missiobüchern des XVI. Jahrhunderts in Revaler Stadt-Archiv*, bearb. v. Gottgard von Hansen, Reval 1895, s. 28, 33, 56–58.

kanonikatu prebendalnego w kapitule katedralnej w Ozylii (Oesel)<sup>49</sup>. Liwonie opuścił na przełomie 1522/1523 r., będąc w konflikcie z Radą Miasta Rewala<sup>50</sup>.

Na początku 1523 r. przebywał już w Kołobrzegu. W zachowanej księdze miejskiej został zatwierdzony przez władzę miasta jako notariusz miejski już 17 stycznia 1523 r.<sup>51</sup>. Trzy miesiące później był już członkiem tamtejszej kapituły kolegiackiej<sup>52</sup>. W następnych latach stopniowo rosło jego znaczenie na forum tego kolegium. Najpóźniej w połowie lat 30. doszedł awansu do grupy prałatów. Jako prałat tezaurariusz został wzmiankowany po raz pierwszy 29 kwietnia 1536 r. Był nim jeszcze dowodnie 12 października 1545 r.<sup>53</sup>. W latach 40. wszedł w posiadanie scholasterii, którą zachował najprawdopodobniej do końca życia. Ponadto w 1547 r. dziekan kołobrzegi hrabia Ludwig von Everstein ustanowił go wicedziekanem<sup>54</sup>.

W drugiej połowie lat 30. udało mu się sięgnąć po prebendę kanoniczną w kapitule katedralnej w Kamieniu Pomorskim. 29 kwietnia 1536 r. scholastyk kamieński Lukas Crummenhausen dokonał cesji kanonikatu

<sup>49</sup> L. Arbusow, *Livlands Geistlichkeit, Heraldik und Sphragistik 1911, 1912 und 1913*, Mittau 1914, s. 131–132.

<sup>50</sup> Tenże, *Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis ins 16. Jahrhundert*, in: *Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1901*, Mittau 1902, s. 64.

<sup>51</sup> Landesarchiv Greifswald, Rep. 38b. Kolberg. Kolberger Stadtbuch. Band. 1, fol. 142.

<sup>52</sup> Jako kanonik kołobrzegi został poświadczony w dokumentach z 1 kwietnia 1523, 31 grudnia 1524, 7 grudnia 1528, 2 stycznia 1540 i 19 grudnia 1541 i 1554 r. Według rejestru beneficjów kołobrzegi kościoła kolegiackiego z 1542 r. posiadał prebendę diakonacką. Na marginesie karty zaznaczono, że jej poprzednim właścicielem był Peter Wendtland (APSz, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1131: Tl. 1, Regesten zu den Urkunden des Domkapitel in Kolberg, nr 306; APSz, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1162: Repertorium über die im Kgl. Staatsarchiv zu Stettin deponierten Urkunden der Stadt Colberg, nr 276; APSz, Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku, sygn. 1131, Tl. 2, Regesten zu den Urkunden des Benediktiner Nonnenklosters in der Altstadt Kolberg, nr 45 i 48; *Protokolle der pommerschen Kirchenvisitationen*, H. 2: 1540–1555, bearb. v. H. Heyden, Köln-Graz 1963 (dalej cyt. Protokolle), s. 396 i 401; APSz, AKS, sygn. I/1813, s. 3; AKS, sygn. III/422, s. 182).

<sup>53</sup> APSz, KKK, sygn. 231, s. 290; AP w Szczecinie, SMW, sygn. 60.

<sup>54</sup> Jako właściciel tej prałatury został wymieniony w dokumentach z 1541, 25 lipca 1543, 1547 i 17 grudnia 1550 r. Scholasterię kołobrzegską zachował najpewniej do śmierci. Z innych materiałów wynika, że w 1559 r. prałatura ta znajdowała się już w rękach Pribeslausa von Kleista (II). Natomiast już w 1560 r. piastował ją Melchior von Damitz (APSz, KKK, sygn. 515, s. 32; APSz, Regesten zu den Urkunden des Domkapitel in Kolberg, nr 315 a i 317. Na temat wyboru Ottona Manowa na wicedziekana w Kołobrzegu zob. APSz, KKK, sygn. 1505, s. 18).

i prebendy na jego osobę<sup>55</sup>. Uroczystość recepcji do kapituły i instalacji na prebendzie odbyła się 10 listopada 1536 r. Po raz pierwszy wziął udział w sesji kapitulnej 24 września 1539 r. Beneficjum to Otto Manow zachował do śmierci<sup>56</sup>.

Pięć lat po wejściu do kamieńskiej korporacji katedralnej kapituła nadała mu wakujący po śmierci Petera Pritze (zm. 1541) urząd archidiakona pyrzyckiego. W metryce kapituły kamieńskiej znajduje się nota, którą notariusz kapitulny Johannes Brand oznaczył tytułem: *1 Julius 1541 D[ominus] Otto Manow prouisus de archi[diac]onatum piritzen[sis] etc.* Z jej treści dowiadujemy się, że kolegium nadało Ottonowi Manowowi – będącemu wówczas kanonikiem rezydującym, ale przy czym jak zaznaczono wyraźnie nie posiadającym jakiegokolwiek urzędu kapitulnego – archidiakonat pyrzycki, który wakował po śmierci Petera Pritze. Zaznaczyć należy, że Otton Manow otrzymał urząd archidiakona bez związanej z nim kanonickiej prebendy większej. Beneficjum to, kapituła nadała bliskiemu krewniakowi zmarłego kanonika – Valentinowi Pritze ze Słupska<sup>57</sup>. Nie sposób jest powiedzieć jak długo Otto von Manow piastował urząd archidiakona pyrzyckiego. Przypuszczać można, iż urząd ten wraz z formowaniem się nowego protestanckiego Kościoła Krajowego w Księstwie Pomorskim został z czasem zniesiony. Pozwalałoby to uznać Ottona von Manowa za ostatniego archidiakona pyrzyckiego w dziejach diecezji kamieńskiej.

Wiadomo ponadto, że Otton von Manow w trakcie swojej kariery zdołał uzyskać kilka niższych beneficjów. W rodzinnym Koszalinie posiadał wikarię w kaplicy rodu Heidenreich w kościele NMP, wikarię w kaplicy rodowej Manowów<sup>58</sup> i beneficjum w kaplicy św. Ducha<sup>59</sup>. W katedrze kamieńskiej natomiast posiadał wikarię przy ołtarzu św. Anny<sup>60</sup>.

<sup>55</sup> APSz, KKK sygn. 518, s. 290; Statuta capituli, s. 321.

<sup>56</sup> APSz, KKK, sygn. 518, s. 307 i 432.

<sup>57</sup> APSz, KKK, sygn. 231, s. 42–43 i 491.

<sup>58</sup> Według rejestru beneficjów kościoła parafialnego w Koszalinie z 1503 r. zajmował wikarię w kaplicy rodowej koszalińskiego rodu Heidenreich. Z rejestru beneficjów kościoła koszalińskiego NMP z 1507 r. wynika, że posiadał wikarię przy ołtarzu ku czci Wszystkich Świętych, znajdującym się w kaplicy rodowej von Manowów (APSz, AKS, sygn. III/93, s. 5 i 250; *Protokolle der pommerschen Kirchenvisitationen*, H. 3, bearb. v. H. Heyden, Köln-Graz 1964 (dalej cyt. Protokolle), s. 37).

<sup>59</sup> Nie jest wiadomo w jakich latach posiadał to beneficjum. Jego właścicielem wzmiankuje go jedynie rejestr beneficjów koszalińskich kościołów z 1554 r. (Protokolle, H. 2, s. 289).

<sup>60</sup> 29 kwietnia 1536 r. otrzymał prowizję na wspomniane beneficjum, które wakowało po śmierci Johannes v. Belowa. Z innych materiałów źródłowych wiadomo jest, że był właścicielem niższego beneficjum przy ołtarzu św. Anny (APSz, KKK, sygn. 518, s. 291; Statuta capituli, s. 335).

Najprawdopodobniej był zwolennikiem przebudowy stosunków kościelnych w Księstwie Pomorskim, skoro w 1547 r. będąc kanonikiem katedralnym osobiście brał udział w wizytacji kościelnej Wolina, Gryfic i Trzebiatowa nad Regą. Ponadto na przełomie lat 1553 i 1554 uczestniczył w książęcych wizytacjach kościelnych na obszarze świeckiego dominium biskupów kamieńskich, w tym także w biskupim Kołobrzegu<sup>61</sup>. Ponadto wiadomo, że będąc kanonikiem posiadał żonę i dzieci<sup>62</sup>.

Zmarł prawdopodobnie w pierwszej połowie 1556 r., gdyż w protokole z posiedzenia kapituły katedralnej w Kamieniu z 29 sierpnia 1556 r. odnotowano, że Henning von dem Wolde otrzymał prowizję na kanonikat i prebendę wakującą po zmarłym Ottonie von Manowie<sup>63</sup>.

#### Zestawienie archidiakonów pyrzyckich na przełomie XV i XVI wieku

24. Albert Gudentow	3 lutego 1481 – 30 października 1487
25. Kaspar von Güntersberg	8 sierpnia 1493
26. Erasmus von Puttkamer	1498 – przed 8 listopada 1513
26a. Johannes de Gazaldo	8 listopada 1513 (prowizja papieska)
26b. Valentin von Stojentin	21 stycznia 1514 (prowizja papieska)
27. Peter Pritze	10 grudnia 1514 – przed 1 lipca 1541
27b. Otto von Manow	1 lipca 1541 – ?

#### BIBLIOGRAFIA

##### ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Archiwum Państwowe w Szczecinie

Archiwum Książąt Szczecińskich, sygn. I/3894; I/1813; III/91; III/93; III/422.

Kapituła Katedralna w Kamieniu Pomorskim, sygn. 231, 515, 518, 1505.

Spuścizna Martina Wehrmanna, sygn. 60, 62 i 109.

<sup>61</sup> Protokolle, H. 1, s. XXVI–XXVII.

<sup>62</sup> W wystawionym 19 stycznia 1564 r. w kancelarii biskupa kamieńskiego Jana Fryderyka (1557–1573) liście lennym na wieś i dobra ziemskie Raduszka (k. Koszalina) Joachimowi von Manow i Ottonowi von Manow zaznaczono, iż byli oni synami zmarłego kanonika kamieńskiego i kołobrzeskiego Ottona von Manowa (APSz, AKS, sygn. I/1813, s. 3–4).

<sup>63</sup> APSz, KKK, sygn. 231, s. 491.

Archiwum Państwowe w Szczecinie do 1945 roku:

sygn. 1126–8: Regesten zu den Urkunden der Bistums Kammin,

sygn. 1131: Tl. 1, Regesten zu den Urkunden des Domkapitel in Kolberg, Tl. 2, Regesten zu den Urkunden des Benediktiner Nonnenklosters in der Altstadt Kolberg,

sygn. 1146: Regesten zu den Urkunden des Cisterzienser-Nonnenklosters vor Stettin,

sygn. 1147: Regesten zu den von Marienstift zu Stettin deponierten Urkunden,

sygn. 1161: Repertorium der Deponierten Urkunden der Stadt Cöslin,

sygn. 1544: Regesten zu den Urkunden des Marienstiftes in Stettin vereinigt mit den Regesten zu den Urkunden des Ottostiftes in Stettin,

sygn. 1162: Repertorium über die im Kgl. Staatsarchiv zu Stettin deponierten Urkunden der Stadt Colberg

Rękopisy i Spuścizny, sygn. 508, 767.

Sąd Nadworny Księstwa Szczecińskiego, sygn. 1589, 3899.

Landesarchiv Greifswald

Rep. 40 II 30.

Rep. 38b. Kolberg. Kolberger Stadtbuch, Bd. 1.

#### EDYCJE ŹRÓDŁOWE

*Acta Nationis Germanicae universitatis Bononiensis*, hrsg. v. E. Friedländer u. K. Malagola, Berolini 1887.

*Aeltere Universitäts-Matrikeln*, II: *Universität Greifswald*, hrsg. v. E. Friedlander, Bd. 1, Leipzig 1893 (Publications aus den k. Preussischen Staatsarchiven 62).

*Aeltere Universitäts-Matrikeln*, I: *Universität Frankfurt a. O.*, hrsg. v. E. Friedlander, Bd. 1, Leipzig 1887 (Publications aus den k. Preussischen Staatsarchiven 32).

*Beiträge zur Geschichte des uradeligen Geschlechts von Stojentin pommerschen Ursprungs*, Bd. 1: *Urkunden und urkundliche Nachrichten*, hrsg. v. M. Stojentin, Braunschweig 1895.

*Die Matrikel der Ludwig-Maximilians-Universität Ingolstadt-Landshut-München*, Tl. 1: *Ingolstadt*, Bd. 1: 1472–1600, hrsg. v. G. Frhr. v. Pöllnitz, München 1937.

*Die Matrikel der Universität Leipzig*, Bd. 1: *Die Immatrikulationen von 1409–1559*, hrsg. v. G. Erler, w: *Codex Diplomaticus Saxoniae Regiae* II 16–18, Leipzig 1895.

*Die Matrikel der Universität Rostock*, Bd. 1, hrsg. v. A. Hofmeister, Rostock 1889.

*Geschichte des Geschlechts von Kleist*, Tl. 1: *Urkundenbuch*, hrsg. v. G. Kratz, Berlin 1862.

- Leonis X. Pontificis Maximi Regesta*, hrsg. v. J. Hergenröther, Freiburg i. Br. 1884.
- Liv-, Est- und Kurländisches Urkundenbuch*, Abt. 2. Bd. 1: 1494–1500; Abt. 2, Bd. 3: 1506–1510, hrsg. v. L. Arbusow, Riga 1900–1914.
- Protokolle der pommerschen Kirchenvisitationen*, H. 1–3: 1535–1555, bearb. v. H. Heyden, Köln-Graz 1961–1964.
- Regesten aus zwei Missiobüchern des XVI. Jahrhunderts in Revaler Stadt-Archiv*, bearb. v. G. von Hansen, Reval 1895.
- Registrum Administrationis Episcopatus Caminensis 1489–1494*, w: *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislaws X*, hrsg. v. R. Klempin, Berlin 1859.
- Repertorium Germanicum. Verzeichnis der in den päpstlichen Registern und Kameralakten vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches, seiner Diözesen und Territorien von Beginn des Schismas bis zur Reformation*, Bd. 9: *Paulus II. (1464–1471)*, bearb. v. H. Höing, H. Leerhoff, M. Reimann, Tübingen 2000.
- Repertorium Poenitentiarie Germanicum. Verzeichnis der in den Supplikenregistern der Pönitentiarie vorkommenden Personen, Kirchen und Orte des Deutschen Reiches*, Bd. 6: *Sixtus IV. (1471–1484)*, bearb. v. L. Schmutge, M. Marsch, A. Mosciatti, Tübingen 2005.
- Revaler Regesten. Bd. 3: Testamente Revaler Buerger und Einwohner aus den Jahre 1369 bis 1851 von Roland Seeberg-Elverfeldt*, Goettingen 1975.
- Statuta Capituli et Episcopatus Caminensis*, w: *Diplomatische Beiträge zur Geschichte Pommerns aus der Zeit Bogislaws X*, hrsg. v. R. Klempin, Berlin 1859.

## LITERATURA

- Allendorff J., *Die Archidiakonate des Bistums Cammin. Ein Beitrag zur Kirchengeschichte*, Berlin 1927.
- Arbusow L., *Livlands Geistlichkeit vom Ende des 12. bis ins 16. Jahrhundert*, w: *Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik* 1901, Mittau 1902; *Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik* 1911, 1912 und 1913, Mittau 1914, s. 1–432.
- Heyden H., *Von den bischöflichen Beamten in Pommern*, „Blätter für Kirchengeschichte Pommerns“, H. 19: 1939, s. 24–38; H. 20–21, s. 84; H. 22–23: 1940, s. 83–85.
- Kratz G., *Die Städte der Provinz Pommern. Abriss ihrer Geschichte, zumeist nach Urkunden*, Berlin 1865.
- Pawlik R., *Kapituła katedralna w Kamieniu Pomorskim na przełomie epok* (w druku).
- Puttkamer E., *Geschichte des Geschlechts v. Puttkamer* (Deutsches Familienarchiv 83–85), 2 Aufl., Neustadt a. d. Aisch 1984, s. 391–394.
- Pyl Th., *Die Handschriften und Urkunden in der Bibliothek der Nicolai-Kirche zu Greifswald*, „Baltische Studien“ 21: 1866, s. 1–148.

- Rymar E., *Jurysdykcja kościelna na ziemiach pogranicza pomorsko-wielkopolskiego. Archidiakonaty nowomarchijskie (XIV–XV w.)*, „Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny” 18: 2011, s. 45–68.
- Rymar E., *Pyrzyce i okolice poprzez wieki*, Pyrzyce 2009.
- Schäfer K.H., *Deutsche Notare in Rom am Ausgang des Mittelalters*, *Historisches Jahrbuch am Auftrag des Görres-Gesellschaft*, Bd. 33, München 1912.
- Schäfer K.H., *Deutsche Notare zu Rom im 16. Jahrhundert*, „Familiengeschichtliche Blätter” 10: 1912, s. 126.
- Schleinert D., *Die Gutswirtschaft im Herzogtum Pommern-Wolgast im 16. und frühen 17. Jahrhundert*, Köln-Weimar-Wien 2001.
- Stojentin M., *Stojentin, Valentin von*, *Allgemeine Deutsche Biographie*, Bd. 54 (1908), s. 546–548.
- Torsten D., *Das Bruderbuch der Revaler Tafelgilde (1364–1549)*, Marburg 2000.
- Wehrmann, *Die Camminer Archidiakone in der Neumark*, „Schriften des Vereins für Geschichte der Neumark” 8: 1899, s. 1–10.
- Wehrmann M., *Pommern auf der Universität Bologna*, „Monatsblätter”. 4: 1890, s. 54–60.
- Weigle F., *Die deutschen Doktorpromotionen in Siena von 1485–1804*, „Quellen und Forschungen aus italienischen Archiven und Bibliotheken” 33: 1944, s. 199–251.
- Zdrenka J., *Pod panowaniem książąt zachodniopomorskich 1455–1460, 1466–1637*, w: *Historia Bytowa*, pod. red. Z. Szultki, Bytów 1998.

Radosław Pawlik

Archidiaconi pyrzyccy (XV–XVI w.). Uzupełnienia do zestawień

Archdeacons of Pyrzyce (15th–16th centuries). Supplements to the statements

Streszczenie

W artykule zostały zaprezentowane ustalenia dotyczące archidiaconów pyrzyckich z przełomu XV i XVI w. Uzupełniają one wcześniejsze zestawienia urzędników kościelnych odpowiedzialnych za wykonywanie jurysdykcji kościelnej w imieniu ordynariusza w przypisanym im okręgu biskupstwa kamieńskiego. Zostały w nim zawarte także wiadomości o trzech nierozpoznanych dotąd archidiaconach pyrzyckich.

Summary

The article presents supplements to the statements concerning archdeacons of Pyrzyce at the turn of the 15th and 16th centuries. They supplement the earlier statements of church officials responsible for execution ecclesiastical jurisdiction on behalf of the ordinary in the assigned district of the bishopric of Kamień Pomorski. There are contained information about three up to now unrecognized archdeacons of Pyrzyce.

Słowa kluczowe: kapituła, katedra, duchowieństwo, prałaci, kanonicy, archidiaconi, urzędy kościelne, średniowiecze, reformacja, biskupstwo kamieńskie, księstwo pomorskie, Kamień Pomorski, Pyrzyce

Keywords: chapter, cathedral, clergy, prelates, canons, archdeacons, ecclesiastical offices, Middle Ages, the Reformation, Bishopric of Cammin, Duchy of Pomerania, Kamień Pomorski, Pyrzyce